

อุปลักษณเชิงมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ "ลง" ในภาษาไทยถิ่นเหนือ Conceptual metaphor TIME IS MOTION "DOWN" in Northern Thai Dialect

ปิ่นองค์ อำปะละ¹

Pinanong Ampala¹

(Received: February 27, 2019; Revised: May 24, 2019; Accepted: July 11, 2019)

บทคัดย่อ

เวลาเป็นนามธรรมอย่างหนึ่งที่สามารถทำให้เป็นรูปธรรมได้ด้วยกระบวนการทางปริชานที่เรียกว่าอุปลักษณในลักษณะการเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นรูปธรรมแล้วผ่านกระบวนการถ่ายโยงความหมาย ลักษณะดังกล่าวจะทำให้เข้าใจความหมายและความคิดของผู้ใช้ภาษาในสังคมนั้นได้ งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษา อุปลักษณเชิงมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ "ลง" ในภาษาไทยถิ่นเหนือ โดยวิเคราะห์จากภาษาที่มีความหมายเปรียบแสดงเวลาเป็นการเคลื่อนที่ "ลง" นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังแสดงให้เห็นลักษณะทางความหมาย เมื่อรูปภาษาปรากฏร่วมกับคำที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ของเวลา ทั้งนี้การศึกษาดังกล่าวจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับเวลาในลักษณะหนึ่งตามกระบวนการปริชาน

คำสำคัญ: การเคลื่อนที่ ภาษาไทยถิ่นเหนือ เวลา อุปลักษณเชิงมโนทัศน์

Abstract

TIME is an abstract that can be substantiated by a cognitive process called "metaphor". Metaphor is comparing an abstract concept to concrete via metaphorical mapping or meaning transfer. Meaning and language users' thoughts can be understood by this process. This research aims to study conceptualization of time as TIME IS MOTION in Northern Thai Dialect by analyzing the meaning of language, the time is moving DOWN. In addition, this study also shows significant characteristics when language forms co-occur with words related to the movement of TIME. The study will be beneficial for the conceptual metaphor study that related to TIME in cognitive process.

Keywords: Motion, Northern Thai Dialect, TIME, Conceptual Metaphor

¹สาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

¹Thai For Communication Program, Faculty of Humanities and Societies, Payap University

บทนำ

อุปลักษณ์เชิงมนิทัศน์เป็นกลไกสำคัญในการสร้างมนิทัศน์หรือความคิดของมนุษย์ซึ่งประกอบไปด้วยวงความหมาย (conceptual domain) สองวงความหมายด้วยกัน คือ วงความหมายปลายทาง (target domain) เป็นวงความหมายที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวข้องกับสรรพสิ่งทั่วไป และวงความหมายต้นทาง (source domain) ที่ทำให้เข้าใจวงความหมายปลายทางเป็นผลมาจากการกระบวนการถ่ายทอดความหมายของรูปภาษา จากวงความหมายต้นทาง เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ลักษณะเป็นรูปธรรม หรือจับต้องได้ และวงความหมายปลายทาง มีลักษณะเป็นนามธรรมแปรไปตามสังคมวัฒนธรรม (Lakoff & Johnson, 1980) นอกจากอุปลักษณ์เชิงมนิทัศน์ที่เป็นกลไกเกี่ยวกับความคิดแล้ว การเคลื่อนที่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นกระบวนการทางปริฐานเช่นกัน โดยการเคลื่อนที่ (Motion) ในทางภาษาศาสตร์ปริฐาน เป็นการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของสรรพสิ่งหลักที่เคลื่อนผ่านไปตามพื้นที่หนึ่ง และมีสิ่งอื่นเป็นจุดอ้างอิง เคลื่อนที่เปลี่ยนตำแหน่ง หรืออยู่กับที่ที่ไม่มีการเปลี่ยนตำแหน่ง (Talmy, 2000) นอกจากนั้น Miller and Johnson-Laird (1976 อ้างใน ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2538) แบ่งลักษณะการเคลื่อนที่ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทที่ 1 การเคลื่อนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนสถานที่ (Translation: change of location) หลังจากเคลื่อนที่แล้วผู้เคลื่อนที่ไม่ได้อยู่ในสถานที่เดิม เช่น การเคลื่อนที่ที่สรรพสิ่งไม่ได้อยู่ที่เดิม ได้แก่ การเดิน การวิ่ง ประเภทที่ 2 การเคลื่อนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนด้านหรือเปลี่ยนมุม (Rotation: change of orientation) การเคลื่อนที่นี้ ผู้ที่เคลื่อนที่หรือสิ่งที่เคลื่อนที่ยังอยู่ในสถานที่เดิม แต่จะเปลี่ยนด้านหรือเปลี่ยนมุมไปจากเดิม เช่น การหมุนรอบแกน การหัน ซึ่งหลังจากการเคลื่อนที่ ผู้เคลื่อนที่ยังอยู่ในสถานที่เดิมแต่การหมุนทำให้เกิดเปลี่ยนด้านหนึ่งไปเป็นอีกด้านหนึ่ง และประเภทที่ 3 การเคลื่อนที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนรูปร่าง (Deformation: change of shape) เป็นการเปลี่ยนรูปร่างหรือเปลี่ยนขนาดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การพอง การบวม การยุบ การงอ การยัด

หากกล่าวถึง เวลา ถือได้ว่าเป็นนามธรรมอย่างหนึ่งที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งแต่ละสังคมมีความคิดเกี่ยวกับเวลาแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม และการรับรู้ ทั้งนี้คนในทุกสังคมรับรู้ได้ว่า เวลาจากประสบการณ์พื้นฐานที่คนในสังคมเป็นผู้กำหนดระบบการเรียกเวลา นอกจากนี้เวลายังสามารถเคลื่อนที่ไปได้ เช่น เมื่อ เวลา ปรากฏร่วมกับรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับการเคลื่อนที่ ได้แก่ มา ขึ้น ลง เข้า ออก ตัวอย่างเช่น ตะวันขึ้น สุริยะลงมา เดือนออก เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า เวลากลายเป็นนามธรรมที่เคลื่อนที่ได้

คำว่า คราว คำวอ เป็นวรรณกรรมที่กวีทางภาคเหนือแต่งขึ้นด้วยคำประพันธ์ชนิดหนึ่งมีเนื้อหาเป็นชาดกเรื่องเล่า หรือนิยาย แต่งขึ้นเพื่อความบันเทิง และใช้สั่งสอนคนในสังคมล้านนา (มณี พยอมยงค์, 2529) จากการสังเกตเบื้องต้นพบว่า วรรณกรรมคำวอมีลักษณะการบอกเวลาเกี่ยวข้องกับ วัน เดือน ปี เข้า สาย บ่าย เย็น คำ มีด พระอาทิตย์ พระจันทร์ และท้องฟ้า โดยปรากฏร่วมกับ "มา ขึ้น ลง เข้า ออก" ซึ่งเป็นรูปภาษาแสดงความหมายเปรียบเทียบ (Metaphorical Expressions) ตามแนวภาษาศาสตร์ปริฐาน ตัวอย่างเช่น "คำมาก็ปีกสู่ท้องเก้ง" "อายุไล่ขึ้นถึงปี" "กันคำลงแสง" "อายุไวยะชาวขวเข้" "สุริยาออกมา" "กันถึงตัววันลงมาขึ้น" เป็นต้น การศึกษาด้านเวลาที่ผ่านมาปรากฏทั้งการศึกษาโครงสร้าง ความหมาย ที่เกิดจากตำแหน่งและหน้าที่ของคำบอกเวลา โดยใช้ข้อมูลภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาไทยถิ่นอีสาน และภาษาไทยถิ่นใต้ ได้แก่ งานของน้อมนิจ วงศ์สุทธิธรรม (2515) อรณัฐ สุวรรณรัตน์ (2534) Kullavanijaya (2003) และณัฐวรรณ ชังใจ (2553) ส่วนการศึกษานามวิทยาปริฐานปรากฏการศึกษาด้านอุปลักษณ์เชิงมนิทัศน์ ลักษณะที่ศึกษา คือ วิเคราะห์อุปลักษณ์ประสาธน์สัมผัส การวิเคราะห์อรรถลักษณะ การจำแนกประเภทโดยใช้ทฤษฎีต้นแบบรูปภาษาแสดงระบบมนิทัศน์ (อุษา พฤทธิชัยวิบูล, 2544; สุกัญญา รุ่งแจ้ง, 2548; มรินดา บุรุษโรจน์, 2548 และนันทนา วงษ์ไทย, 2552) รวมทั้งการศึกษาด้านมนิทัศน์ ได้แก่ การศึกษามนิทัศน์ "เข้า" (ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2538) และการศึกษาเครือข่ายความหมายของคำว่า "ออก" (กาจบัณฑิต วงศ์ศรี, 2547) สำหรับ การศึกษาระบบมนิทัศน์เวลาของผู้พูดภาษาไทยถิ่นเหนือพบเพียงงานวิจัยของ ปิ่นอนงค์ อำปะละ (2559) เท่านั้น

งานวิจัยเรื่องนี้จะเป็นการศึกษาอุปลักษณะเชิงโมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ "ลง" ในภาษาไทยถิ่นเหนือด้วยทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริธานเพื่อจะทำให้เห็นว่าเวลาเคลื่อนที่ "ลง" ในลักษณะใด แตกต่างจากงานของบีนอนงค์ อ่ำปะละ (2559) เพราะจะพิจารณาเฉพาะกรณีนี้ที่ "เวลา" เป็นผู้เคลื่อนที่ตามทิศทางการเคลื่อนที่ซึ่งงานของบีนอนงค์ อ่ำปะละ (อ้างแล้ว) ศึกษาแบบความคิด หรือ มโนทัศน์ของคนไทยถิ่นเหนือที่มีต่อเวลา การศึกษานี้จะเป็นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นรูปภาพที่แสดงการเคลื่อนที่และทำให้เข้าใจว่าเวลาเป็นการเคลื่อนที่ได้อย่างไร รวมถึงมีกระบวนการการถ่ายทอดความหมายในลักษณะใด และมีผังภาพแสดงความคิดเกี่ยวกับเวลาเป็นการเคลื่อนที่รูปแบบใดอีกด้วย

ผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษา เวลาเป็นการเคลื่อนที่ จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ด้านอุปลักษณะเชิงโมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ "ลง" แก่ผู้เรียนภาษาศาสตร์ปริธาน โดยจะช่วยพัฒนาระบบการคิดวิเคราะห์ การเชื่อมโยงความคิดของผู้เรียนในการกระบวนการเรียนรู้ภาษา รวมทั้งจะมีประโยชน์ต่อผู้สอนภาษาและภาษาศาสตร์ที่นำไปใช้สอนภาษาต่าง ๆ การอธิบายความคิดกับความหมาย ด้วยแนวคิดอุปลักษณะเชิงโมโนทัศน์และผังภาพ ตามกระบวนการศึกษาด้วยทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริธานต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์รูปภาพที่แสดงอุปลักษณะเวลาเป็นการเคลื่อนที่ในภาษาไทยถิ่นเหนือ
2. เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ในภาษาไทยถิ่นเหนือ
3. เพื่อนำเสนอผังภาพเวลาเป็นการเคลื่อนที่ในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ทบทวนวรรณกรรม

ภาษาศาสตร์ปริธาน (Cognitive Linguistics) เป็นทฤษฎีที่ใช้ศึกษาภาษาและระบบความคิดของมนุษย์ โดยใช้อธิบายความสามารถในการเรียนรู้ การรับรู้ การพิจารณาเหตุผล การประมวลผลความคิด (conceptual process) และการสะท้อนความคิด (cognition) รวมทั้งประสบการณ์ จากกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ผ่านรูปภาพอย่างเป็นระบบ ตามที่ Evans and Green (2006) แสดงความเห็นไว้ว่า ภาษาสะท้อนถึงระบบความคิดหรือระบบปริธาน และภาษานั้นเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ใช้ภาษาจากการสั่งสมประสบการณ์ และแสดงความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นด้วยการใช้กระบวนการคิด นอกจากนี้ภาษาศาสตร์ปริธานยังอธิบายความหมายในภาษาที่เกี่ยวข้องกับระบบความคิดของมนุษย์ ความหมายจึงเป็นผลที่มาจากคำสั่งสม (Meaning representation is encyclopaedic) สร้างขึ้นบนพื้นฐานความรู้ที่สัมพันธ์กับความคิด ทั้งนี้ encyclopaedic สามารถอธิบายโครงสร้าง และ ความหมายได้ (Talmy, 2000)

แนวคิดหนึ่งของภาษาศาสตร์ปริธานที่สะท้อนระบบความคิดของคนในสังคมผ่านการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันโดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัวว่าภาษาที่ใช้เป็นการเปรียบเทียบ นั่นคือ อุปลักษณะ ตามที่ Lakoff and Johnson (1980) ได้เสนออุปลักษณะตามทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริธานไว้ในหนังสือเรื่อง Metaphors We Live By โดยเรียกว่า "ทฤษฎีอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์" (Conceptual Metaphor Theory) เป็นเรื่องระบบมโนทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับภาษาที่เกิดจากการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำไปใช้เปรียบเทียบกับรูปภาพอื่น ๆ กล่าวคือ การทำให้ผู้ใช้ภาษาเข้าใจถึงรูปภาพที่เป็นนามธรรมด้วยการนำไปเปรียบเทียบกับรูปภาพที่เป็นรูปธรรมให้เกิดความเข้าใจ เช่น TIME IS MONEY แสดงให้เห็นว่าเวลาในสังคมของผู้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นสิ่งที่ค่าเปรียบได้กับเงินทอง ถือว่าเงินทองเป็นสิ่งที่ค่าที่นำมาใช้ในบริบทของเวลา ทั้งนี้การเชื่อมโยงความคิดจากวงความหมายหนึ่งไปยังอีกวงความหมายหนึ่งถือเป็นกระบวนการสำคัญของอุปลักษณะ ตามที่ Claudi and Heine (1986); Lakoff and Turner (1989) และ Ungerer and Schmid (1996) กล่าวว่า อุปลักษณะประกอบไปด้วยวงความหมาย 2 วงความหมาย ได้แก่ วงความหมายต้นทางและวงความหมายปลายทาง วงความหมายต้นทาง มักเป็นสิ่งที่ เป็นรูปธรรม ส่วนวงความหมายปลายทางมัก

เป็นสิ่งที่เป็นนามธรรม

ในกระบวนการรับรู้เวลาของมนุษย์ Evans and Green (2005) ได้อธิบายว่า การเคลื่อนที่เกี่ยวกับเวลาไม่ใช่เป็นเพียงการสร้างกรอบความคิดที่มีต่อเรื่องเส้นทาง (path) ตามแนวเส้นตรงเท่านั้น แต่การเคลื่อนที่ของเวลายังมีลักษณะเกี่ยวกับการเคลื่อนที่แบบวงจร กล่าวคือ การเคลื่อนที่ในลักษณะเป็นวงกลมแทนการเคลื่อนที่เป็นเส้นตรงเพียงลักษณะเดียว กรณีนี้สอดคล้องกับ Evans and Green (2006) อธิบายเวลาเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ (TIME & MOTION) ว่าเวลาเป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ได้ และ Evans (2007) ยังได้เพิ่มเติมว่า นอกจากเวลาจะแสดงการเคลื่อนที่ซึ่งมีขอบเขตครอบคลุมไปถึงการกระทำ และเหตุการณ์ รวมทั้งแสดงหน้าที่ในการลำดับเหตุการณ์ตามช่วงเวลาโครงสร้างที่เกิดขึ้นจึงมีความสัมพันธ์กันลักษณะการรับรู้มาจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ซึ่งสัมพันธ์กับช่วงเวลาสั้น ๆ และช่วงระยะเวลาที่ขยายออกไป สอดคล้องกับแนวคิดของ Miller and Johnson-Laird (1976 อ้างใน ชัยวดี ศรีลัมพ์, 2538) ที่กล่าวถึงประเภทการเคลื่อนที่ประเภทที่ 2 การเคลื่อนที่ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนด้านหรือเปลี่ยนมุม (Rotation: change of orientation) การเคลื่อนที่นี้ ผู้ที่เคลื่อนที่หรือสิ่งที่เคลื่อนที่ยังอยู่ในสถานที่เดิม แต่จะเปลี่ยนด้านหรือเปลี่ยนมุมไปจากเดิม เช่น การหมุนรอบแกน การหัน ซึ่งหลังจากการเคลื่อนที่ ผู้เคลื่อนที่ยังอยู่ในสถานที่เดิม แต่การหมุนทำให้เกิดเปลี่ยนด้านหนึ่งไปเป็นอีกด้านหนึ่ง

ส่วนแนวคิดและงานวิจัยด้านการเคลื่อนที่ (Radden, 2003; Howe 2006; Goddard, 1998; Brugman, อ้างใน ชัยวดี ศรีลัมพ์, 2538; Lakoff, 1987; Langacker, 1991; Ungerer & Schmid, 1996; Talmy, 2000a.) ข้างต้น ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดของ Lakoff (1987) พิจารณาการเคลื่อนที่ตามกรอบของเหตุการณ์การเคลื่อนที่ (Motion Event Frames) ที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่ง ทั้งนี้การเคลื่อนที่มีกรอบของเหตุการณ์การเคลื่อนที่ ได้แก่ สิ่งที่เคลื่อนที่ ที่หมาย เส้นทางเคลื่อนที่ และทิศทางเคลื่อนที่ วิเคราะห์ตามกรอบวิจัยของ ปีนอนงค์ อ่ำปะละ (2559) ที่ว่าด้วย สิ่งที่เคลื่อนที่ (เวลาที่เคลื่อนที่) ที่หมาย (พื้นที่ หรือเหตุการณ์การเคลื่อนที่ที่อ้างอิงกับสิ่งเคลื่อนที่นั้น) เส้นทางของการเคลื่อนที่ และทิศทางแสดงการเคลื่อนที่ของเวลา (orientation) สัมพันธ์กับแนวเทียบของร่างกาย ได้แก่ การเคลื่อนที่ "ลง" ซึ่งเป็นการเคลื่อนที่ในแนวดิ่ง

นอกจากนี้การอธิบายการเคลื่อนที่ของเวลายังเกี่ยวข้องกับผัสภาพ ผังภาพเป็นแนวคิดพื้นฐานในกระบวนการถ้อยเชิงอุปลักษณ์ ผังภาพยังแสดงความหมายของรูปภาษาในความคิดให้ปรากฏเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ผังภาพยังเป็นเครื่องมือในการอธิบายความคิด ในหนังสือ The Body in the Mind ของ Johnson (1987) ผังภาพจะอยู่ภายใต้ระบบความคิดและเป็นประสบการณ์เกี่ยวกับการรับรู้และความเข้าใจเหตุการณ์ที่เป็นประสบการณ์มีภาพในความคิด ทั้งนี้แนวคิดของ Evans and Green (2006) ผังภาพถือเป็นพื้นฐานการจัดการทางความคิดด้วยวิธีการสร้างรูปในโครงสร้างความหมาย (The embodied mind) เกี่ยวข้องกับโมทัศน์ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ (spatial-relations concepts) เช่น ซ้าย-ขวา หน้า-หลัง ที่แสดงทิศทางหรือสิ่งที่มองเห็นได้ ผังภาพตามแนวคิดนี้จึงเป็นการใช้ภาษาสร้างรูป และสามารถใช้อธิบายความคิดออกมาเป็นรูปธรรมได้ ส่วน Talmy (2000) ผังภาพนั้นเน้นหน้าที่อธิบายความคิดที่มองไม่เห็นภาพให้เคลื่อนที่ออกมาเป็นภาพด้วยเส้นทางเคลื่อนที่ที่ทำให้รู้ว่ามีมนุษย์คิดอย่างไรได้อีกด้วย

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. ประชากร คือ วรรณกรรมคำ ได้แก่ วรรณกรรมที่มีชื่อเรื่องขึ้นต้นด้วยคำว่า "คำว คำรว และคำวขอ" ซึ่งเป็นตัวแทนของภาษาไทยถิ่นเหนือ ฉบับที่นำมาศึกษาเป็นฉบับถ่ายถอด หรือปริวรรตจากตัวอักษรธรรมล้านนาเป็นภาษาไทยถิ่นเหนือโดยเขียนสะกดคำเป็นภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ แต่ผันเสียงวรรณยุกต์ตามการออกเสียงของภาษาไทยถิ่นเหนือ แต่งขึ้นหรือตีพิมพ์เผยแพร่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 - 2554 โดยผู้วิจัยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง มีจำนวนทั้งหมด 35 เรื่อง ดังนี้ ตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงชื่อวรรณกรรมคำและปี พ.ศ. ที่แต่งหรือปี พ.ศ. ที่ตีพิมพ์

ลำดับ	ชื่อวรรณกรรมคำ คราว คำขอ	ปี พ.ศ.
1	คำจาง 7 หัว 7 ทาง	2502
2	คำขอหงส์หิน	2510
3	คำขอท้าท้าดำ	2511
4	คำขอเจ้าโศกนาและนางปะถะวี	2511
5	คำขอช้างงาเดียว	2511
6	คำขอชีวิตลิ้นคำ	2511
7	คำนิราศเมืองกอก	2511
8	คำสอนนกกระจาป	2511
9	คำบวรวงศ์หงส์อำมาตย์	2511
10	คำขอป่าตะเพียน	2511
11	คำขอวงศ์สวรรค์	2511
12	คำขอสุวรรณเมกษะมหาชนคำ	2511
13	คำเจ้าสุวัตรและนางบัวคำ	2511
14	คร่าวหงส์ผาคำ	2511
15	คำขออายุร้อยชอด	2511
16	คำสอนนางอุทธะลา	2511
17	คำขอสุวรรณหอยสังข์	2512
18	คำขอจันตะผา	2513
19	คำขอช้างโพงนางผมหอม	2513
20	คำขอวรรณะพราหม	2513
21	คำกาวิละ	2528
22	คำเจ้าเจ็ดตน	2533
23	คำพุทธประวัติ: วรรณกรรมแห่งเวียงเหนือ	2534
24	คำลิลิตพระลอ	2534
25	พระลอคำคร่าว	2534
26	คร่าวดอยสุเทพและคร่าวสร้างถนนในเมืองเชียงใหม่	2536

ตารางที่ 1 แสดงชื่อวรรณกรรมคำและปี พ.ศ. ที่แต่งหรือปี พ.ศ. ที่ตีพิมพ์ (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อวรรณกรรมคำ คราว คำขอ	ปี พ.ศ.
27	คำไปต่างประเทศ	2536
28	คราวกลอนขอเซียงตุง	2537
29	คราวว่า 700 ปี เมืองเซียงใหม่	2539
30	ตำนานเมืองเซียงใหม่ 700 ปี: คำขอฉบับเทิดพระเกียรติการครองสิริราชสมบัติ 50 ปี	2539
31	คำเจ้าราชพุทธทำนายของล้านนา	2543
32	คำขอนิยายธรรมเรื่องบัวหอม 1000 กาบ	2547
33	คำรับเสด็จพระเจ้านองยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร	2547
34	คราวสอระยระมิงค์เมือง	2554
35	คำพญาพรหม	ม.ป.ป

2. เครื่องมือวิจัย

ทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน ใช้กรอบแนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Lakoff & Johnson, 1980) แนวคิดเรื่องการเคลื่อนที่ (Lakoff, 1987 และ ปิโนนงค์ อ่ำปะละ, 2559) และแนวคิดผังภาพ (Johnson, 1987; Evans & Green, 2006; Talmy, 2000) จากแนวคิดผังภาพข้างต้น ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาออกแบบและสร้างเป็นผังภาพอธิบายความคิดให้สอดคล้องกับการวิเคราะห์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมข้อมูลเวลาที่ เป็นรูปภาษาที่มีความหมายแสดงความเปรียบ (metaphorical expressions) และเป็นอุปลักษณ์การเคลื่อนที่แสดงเวลาเท่านั้น จากนั้นนำมาวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ โดยผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการเก็บข้อมูลจากแนวคิดในคลังคำที่วัดด้วยหมวดเวลากับมนุษย์และสรรพสิ่ง (นววรรณ พันธุเมธา, 2555) นำมาใช้ในการเก็บข้อมูล จากคำบอกเวลาคำว่า "เวลา" และคำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา ได้แก่ คำที่มีความหมายเกี่ยวกับพระอาทิตย์พระจันทร์และท้องฟ้า

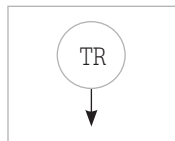
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์รูปภาษาแสดงเวลาโดยอาศัยการตีความหมายจากคำแสดงการเคลื่อนที่ "ลง" ที่ปรากฏร่วมกัน ส่วนคำอื่นๆ ได้แก่ คำว่า "ต่ำได้" แม้จะเป็นอุปลักษณ์แต่ผู้วิจัยจะไม่นำมาศึกษาเนื่องจากเป็นคำพหูพจน์ จากนั้นนำมาแปลความหมายจากภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นภาษาไทยกลางหรือภาษาไทยถิ่นกรุงเทพฯ และนำทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน (Cognitive Linguistics) ในประเด็นแนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Metaphor) มาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งแสดงกระบวนการถ่ายทอดความหมายจากวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง และอธิบายความคิดด้วยผังภาพ

ผลการวิจัย

เวลาเป็นการเคลื่อนที่ในภาษาไทยถิ่นเหนือประเภทการเคลื่อนที่ในแนวตั้ง "ลง" จำนวนทั้งหมด 27 ข้อความ ปรากฏร่วมกับคำบอกเวลา 6 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 1.38 และปรากฏร่วมกับคำที่มีความหมาย อุปลักษณฺ์แสดงเวลา 21 ข้อความ คิดเป็นร้อยละ 4.37 จากการวิเคราะห์ผู้วิจัยพบว่า การเคลื่อนที่จากบนลงล่างเมื่อเวลาปรากฏร่วมกับคำว่า "ลง" มีทั้งหมด 5 รูปแบบ เป็นการเคลื่อนที่ของเวลาในบริบทและตำแหน่งที่แตกต่างกัน แต่ละรูปแบบมีจุดรวมกันคือ เวลาต่างเคลื่อนที่ลงเป็นแนวตั้งไม่ว่าจะมีกริยาเคลื่อนที่อื่นตาม ดังนั้นผังภาพต้นแบบของการเคลื่อนที่ทั้ง 5 รูปแบบจึงมีลักษณะดังผังภาพต่อไปนี้

อธิบายผังภาพได้ว่า คือ เวลาที่เคลื่อนที่ และ คือ เส้นทางและทิศทางการเคลื่อนที่ของเวลาที่เคลื่อนจากบนลงล่าง

จากข้อมูลพบว่า คำบอกเวลา "คำ" "เดือน" และคำที่มีความหมายอุปลักษณฺ์แสดงเวลา ได้แก่ "พระอาทิตย์ สूरียะ สूरียา สूरียัน สूरียน ตะวัน และตัววัน" หมายถึง รูปภาษาหรือความหมายตรงซึ่งจัดอยู่ในความหมายของธรรมชาติมาใช้เปรียบเทียบกับเวลา เมื่อปรากฏร่วมกับคำแสดงการเคลื่อนที่ในแนวตั้ง "ลง"

ผลการวิจัยพบดังนี้

1.1

คำบอกเวลา	ลง	คำบอกเวลา
-----------	----	-----------

เมื่อคำบอกเวลาปรากฏร่วมกับคำว่า "ลง" การเคลื่อนที่มีลักษณะเคลื่อนที่จากบนลงล่าง โดยเป็นลำดับขั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1.1.1 "กันคำลงแลง ฟ่ำแดงซ้อยล้อย เจ้าบีกอว่ายหน้คีนมา"

"เมื่อเวลาเย็นลงเปลี่ยนเป็นเวลาค่ำท้องฟ้าเปลี่ยนเป็นสีแดงเจ้าก็ย้อนกลับมา"

(ปัญญา (นามแฝง), 2511)

1.1.2 "ถึงคำลงแลง พุกนี้เกิดนา ก้อยก้ากาดแก้ว"

"ถึงเวลาเย็นเคลื่อนลงเปลี่ยนเป็นเวลาค่ำ พุกนี้ค่อยออกเดินทาง"

(คนดอย (นามแฝง), 2502)

จากตัวอย่าง (1-2) เมื่อคำบอกเวลา คำ ปรากฏร่วมกับคำแสดงการเคลื่อนที่ "ลง" และมีคำบอกเวลาอีกคำหนึ่งปรากฏร่วม คือ "แลง" แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนที่ของเวลาเป็นลำดับ หรือระดับการเคลื่อนที่ลงไปของเวลา "คำ" เหมือนขึ้นบันได โดยเคลื่อนที่ลงและลดระดับ จากเวลาหนึ่งคือ เวลา "คำ" เปลี่ยนไปเป็นอีกเวลาหนึ่ง คือ "แลง" อย่างต่อเนื่อง

1.2

คำบอกเวลา	ลง	คำบอกเวลา
-----------	----	-----------

เมื่อคำที่มีความหมายอุปลักษณฺ์แสดงเวลา ปรากฏร่วมกับคำแสดงการเคลื่อนที่ "ลง" และมีคำบอกเวลาอีกคำหนึ่งปรากฏร่วม คือ "แลง" ตัวอย่างเช่น

1.2.1 "รถเดินไต่เต้า จนตัววันหลวง ลงแสงเนอเจ้า เข้าเขตลับแลแพร่"

"รถแล่นไปจนถึงเวลาพระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงเป็นเวลาเย็นก็เข้าสู่เขตเมืองลับแลจังหวัดแพร่"

(อรุณ วงศ์รัตน์, 2524)

1.2.2 "เมืองหลวงพระบางเขตแคว้น เป็นจุดที่ตั้งตัวเมือง ไปถึงที่นั่น

ตะวันอับแสง ตะวันลงแสงใกล้ค่ำมืดถัน"

"เมื่อไปถึงเขตเมืองหลวงพระบาง เป็นเวลาช่วงใกล้พระอาทิตย์อ่อนแสงเคลื่อนที่ลงในเวลาเย็น ใกล้เวลาค่ำมืด"

(พระเทพวิสุทธิเวที, 2536)

1.2.3 "กันสุริแสงลงแสงบายแล้วลับเหลี่ยมแก้วกันทอน"

"เมื่อพระอาทิตย์เคลื่อนที่เบี่ยงลงลับเหลี่ยมภูเขาในเวลาเย็น"

(นายไธด (นามแฝง), 2511)

จากตัวอย่าง (1-3) คำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา "ตัววันหลวง ตัววัน และสุริแสง" เมื่อปรากฏร่วมกับ "ลง" ลักษณะการเคลื่อนที่ของ "ตัววันหลวง" และ "ตะวัน" ลักษณะการเคลื่อนที่เคลื่อนลงและบอกสภาพที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงสำหรับ "สุริแสง" การเคลื่อนที่บอกที่หมายสิ้นสุด คือ เหลี่ยมแก้วกันทอน (ภูเขา)

1.2.4 "พระสุริยา ลงแสงชะลุ่ม เหมยหมอกกุม ตกมา"

"พระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงเป็นเวลาพลบค่ำ หมอกน้ำค้างขนาดใหญ่ตกลงมา"

(คำขวัญร้อยชอต, 2511)

1.2.5 "สายสุริยา ลงแสงคำล้า กวรวจูดจั้งนอนซา หุดยั้งพัก"

"พระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงเป็นเวลาคำควรวจูดพักนอนเอาแรง"

(อ้ายไซเมืองเลน (นามแฝง), 2513)

1.2.6 "กันตัววันหลวง ลงแสงอ้อยจอย สองอ่อนหน้อยหิวทาง จวนกันยั้งพัก"

"เมื่อพระอาทิตย์เคลื่อนลงช้า ๆ นุ่มนวลเปลี่ยนเป็นเวลาเย็นเด็กน้อยทั้งสองคน

พี่น้องรู้สึกหิวจึงชวนกันหยุดพัก"

(น้อย, 2511)

จากตัวอย่าง (4-6) คำว่า "พระสุริยา" "สายสุริยา" และ "ตัววันหลวง" มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา เมื่อปรากฏร่วมกับกริยาเคลื่อนที่ "ลง" แสดงลักษณะการเคลื่อนที่ไปในแนวดิ่งโดยมีคำว่า "ชะลุ่ม" "คำล้า" และ "อ้อยจอย" แสดงสภาพหลังจากการเคลื่อนที่ลงของ "พระสุริยา" "สายสุริยา" และ "ตัววันหลวง" ลักษณะการเคลื่อนที่เป็นลำดับจากตำแหน่งของพระอาทิตย์ที่อยู่เหนือสายตาและการมองเห็นแล้วเคลื่อนที่ลงไปเกิดการเปลี่ยนแปลงเวลา ทั้งนี้ สภาพของคำว่า "ชะลุ่ม" ในตัวอย่าง (4) แสดงสภาพของท้องฟ้าจากการเปลี่ยนสี ส่วนตัวอย่าง (5) "คำล้า" บอกสภาพที่ไร้แสงเพราะลวงเลยเวลานั้น ๆ ไปเป็นอีกเวลา และตัวอย่าง (6) นอกจากแสดงการเคลื่อนที่ตามระดับ สิ่งต่างออกไป คือ ความเร็วและระยะของการเคลื่อนที่

ตัวอย่าง 1.1 และ 1.2 ทั้งหมดแสดงผังภาพตามผังภาพต้นแบบ

1.3

คำบอกเวลา	ลง	คำบอกเวลา
-----------	----	-----------

ลักษณะการเคลื่อนที่ของเวลา แม้ว่าจะไม่ปรากฏสถานที่หรือที่หมายที่เวลาเคลื่อนที่ไปถึงก็ตาม การเคลื่อนที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ทั้งเคลื่อนที่แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ สังเกตได้จากสภาพแวดล้อมที่อยู่ใกล้ ดังเช่น สภาพของ

แสงพระอาทิตย์ที่อ่อนลงและอีกสภาพของเวลาเย็นหรือค่าเคลื่อนเข้ามาแทนที่

1.3.1 คำบอกเวลา ปรากฏร่วมกับ "ลง" จากข้อมูลพบดังนี้

1.3.1.1 "ว้าเข้าเป็นโคม ค่าลงช้อยล้อย เป็นจิ้งห้ำตามไฟ"

"กล่าวว้าตัวเองเป็นโคมไฟ เวลาค่าเคลื่อนที่ลงเป็นเวลาเย็นช้า ๆ เขาจิ้งห้ำจืดไฟ"

(ปัญญา (นามแฝง), 2511)

1.3.1.2 "ค่าลงช้อยล้อย มีตวันจวนตา"

"เวลาค่าเคลื่อนที่ลงช้า ๆ ในเวลาเย็นจนกระทั่งมืดไปทั่วบริเวณ"

(ปัญญา (นามแฝง), 2511)

จากตัวอย่าง (1-2) เมื่อคำบอกเวลา "ค่า" ปรากฏร่วมกับคำแสดงการเคลื่อนที่ "ลง" สภาพของเวลามีการเปลี่ยนแปลงจากเวลาหนึ่งไปสู่อีกเวลาหนึ่งจากการเปลี่ยนสีของท้องฟ้า

หรือเมื่อเวลาเปลี่ยนแสดงให้เห็นกิจวัตรประจำวันของผู้คนที่ดำเนินชีวิตโดยยึดเวลาเป็นสิ่งที่กำหนด ดังนี้

1.3.1.3 "กันสุริยน์ ค่าลงวันนี่ ก็บักปอกเข้าเวียงวัง"

"วันนี่เมื่อพระอาทิตย์เคลื่อนลงเปลี่ยนเป็นเวลาค่าก็จะกลับเข้าเมือง"

(สงวน โชติสุขรัตน์, 2512)

1.3.1.4 "อันวันนั้นา อากาศมันฮ้อน ค่าแล้วลงอันเวลา ปีกเมื่อก่อนเตอะวันพุกมาหา"

"วันนี้อากาศร้อน พอเวลาค่าเคลื่อนที่ลงให้กลับบ้านวันพุงนี้จึงค่อยมาหา"

(นิคม พรหมเทพย์, 2534)

จากตัวอย่าง (3-4) แสดงการเคลื่อนที่ของพระอาทิตย์จากท้องฟ้าลงไป คนรับรู้ว่าพระอาทิตย์กำลังเคลื่อนที่จากไป เวลาใหม่กำลังเข้ามาแทนที่ และกลายเป็นสิ่งที่กำหนดเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ตัวอย่าง 1.3.1 (1-4) แสดงด้วยผังภาพตามผังภาพต้นแบบ

1.3.2 คำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลาปรากฏร่วมกับ "ลง"

จากข้อมูล ผู้วิจัยยังพบว่าลักษณะการเคลื่อนที่ตามธรรมชาติของเวลาเมื่อผ่านการสังเกตเห็นของมนุษย์ มีลักษณะเหมือนและต่างกัน ดังนี้

เมื่อคำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา ได้แก่ "สุริยน์ ต่ำวัน" ปรากฏร่วมกับ "ลง" การเคลื่อนที่ที่จะเคลื่อนจากบนลงล่างจากนั้นจะไม่ปรากฏอีก เนื่องจากที่หมายที่พระอาทิตย์เคลื่อนที่ถึงคือภูเขา หรือป่าไม้ ดังนี้

1.3.2.1 "คันสุริยน์ลงเทียมเลียมลับเขาภูแก้วคันธร"

"เมื่อพระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงเทียบภูเขาก็เคลื่อนที่ลับมูมเขาไป"

(มาลา คำจันทร์, 2547)

จากตัวอย่าง (1) การเคลื่อนที่ของ "สุริยน์" เคลื่อนที่ลงไปยังที่หมายอื่นจนไม่สามารถมองเห็นได้อีกโดยมีที่หมายที่ "สุริยน์" เคลื่อนที่ไปถึงคือ "ภูแก้ว"

1.3.2.2 "ต่ำวันลงเบี่ยงปายไม้ นางนิกโค่เหล่นสรงชล จักจวนกันแล้วลงจากเวหน"

"พระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงเบี่ยงระดับยอดไม้ นางอยากเล่นน้ำจึงชักชวนกันลงจากท้องฟ้า"

(คำวซอป่าเตะเพียน, 2511)

จากตัวอย่าง (2) การเคลื่อนที่ของ "ตัววัน" นอกจากเคลื่อนจากบนลงล่างแล้วลักษณะเส้นทางมีลักษณะเฉียงลง สังเกตได้จากคำว่า "เบี่ยง" โดยเส้นทางการเคลื่อนที่นั้นเคลื่อนลง ไปยังที่หมายหนึ่ง คือ "ป่าไม้" จนล้มตาย แต่รับรู้ได้ว่าการเคลื่อนที่ดังกล่าวบอกช่วงเวลาเย็น หรือช่วงเวลาใกล้พระอาทิตย์ตกดิน

1.3.2.3 "จนตัววัน ลงเบี่ยงจ้าย พักดีในใจ จักกาผายมายสู่ห้องรวงนอน"

"จนพระอาทิตย์เคลื่อนที่เบี่ยงลง พักดีใจจะเดินเคลื่อนย้ายไปยังห้องนอน"

(ปัญญา (นามแฝง), 2511)

1.3.2.4 "ตัววันลงต่ำก้อย เจ้าสุวรรณ แอ่วเลนชะช้อย หันกวดหน่วยหน่วยสูกแดง"

(พระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงคล้อยต่ำ เจ้าสุวรรณออกไปเที่ยวเล่นเห็นมะขวิดลูกเล็ก

สูกเป็นสีแดง)

(คำวซสุวรรณเมฆะหมาขนคำ, 2511)

จากตัวอย่าง (3-4) ข้างต้น แสดงการเคลื่อนที่ของ "ตัววัน" ที่ค่อย ๆ เคลื่อนที่ลงไป โดยที่ "ตัววันลงเบี่ยงจ้าย" เป็นการเคลื่อนที่เฉียงลงจากพื้นที่แรก ส่วน "ตัววันลงต่ำก้อย" เป็นการเคลื่อนที่อย่าง ค่อย ๆ เคลื่อนลงเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ทั้ง 2 ตัวอย่าง แสดงถึงสภาพเวลาหลังจากการเคลื่อนของพระอาทิตย์

ตัวอย่าง 1.3.2 (1-4) แสดงด้วยผังภาพตามผังภาพต้นแบบ

นอกจากนี้ การเคลื่อนที่ของเวลายังมีลักษณะเคลื่อนจากบนลงล่างแล้วหายไปจากประสาธน์ผังการรับรู้ของผู้สังเกตการณ์การเคลื่อนที่ รายละเอียดดังนี้

1.3.2.5 "ส่วนนางป่าคำ เลิศล้ำสาวน้อย กันตัววันลงมีดลับ ออกจากรูปป่า"

"ส่วนนางป่าคำหญิงสาวเลอค่า พอพระอาทิตย์เคลื่อนลงลับมีดจึงอดรูปจากปลา"

(คำวซป่าตะเพียน, 2511)

1.3.2.6 "ตัววันลงบายลับ แล้วจัดหาที่นอนยังพัก"

"พระอาทิตย์เคลื่อนลงเบี่ยงลับก็จัดหาที่พักแรม"

(คำวซป่าตะเพียน, 2511)

จากตัวอย่าง (5-6) "ตัววัน" เป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ โดย ตัววันลงมีดลับ ลักษณะการเคลื่อนที่ของ "ตัววัน" ทำให้สภาพแวดล้อมหรือบริบทโดยรอบมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ซึ่งคนที่มองเห็นการเคลื่อนที่รับรู้ได้ตั้งแต่การเคลื่อนที่จนพระอาทิตย์ลับจากสายตา ส่วน ตัววันลงบายลับ ลักษณะการเคลื่อนที่เคลื่อนลงจากจุดเริ่มต้น คือ ท้องฟ้า แล้วผ่านการรับรู้ด้วยตาจนหายไปจากการรับรู้ของผู้สังเกตการณ์

ตัวอย่าง 1.3.2 (5-6) แสดงด้วยผังภาพตามผังภาพต้นแบบ

1.4

คำบอกเวลา และคำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา	ลงมา ลงไป ลงลับ
---	-----------------

คำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลาปรากฏรวมกับ ลงมา พบเพียง ตัววัน ได้แก่

1.4.1 "กันแกตัววัน ลงมาซ้อนขึ้น กินตอนดึกบายล้า"

"พอพระอาทิตย์เคลื่อนลงมาก็ขึ้นจึงกินอาหารกลางวันในตอนบาย"

(นายโอด (นามแฝง), 2511)

จากตัวอย่าง (1) การเคลื่อนที่ของ "ตัววัน" เคลื่อนจากบนลงล่างเคลื่อนที่เป็นลำดับขั้นสามารถคาดคะเนได้จากการรับรู้ด้วยสายตา คำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา ปรากฏร่วมกับ ลงไป พบคำว่า ตัววันหลง ได้แก่

1.4.2 "กันตัววันหลงลงไปลุ่มห้อย ส่วนจอมนางเรารู้รัก

มีหัวใจไหวเปี่ยงปาวัยค คิดถึงพ่อเจ้าบิดา"

"เมื่อพระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงไปผูกติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจิตใจนางเกิดหวั่นไหวคิดถึงพ่อ"

(คำวสอนางอุทธะลา, 2511)

1.4.3 "ตัววันหลงลงไปจ้วยจ้วย ริมตื้นฟ้าลายฟ้าย้อย"

"พระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงเฉียงไปเรื่อย ๆ ยังบริวารริมขอบฟ้า"

(คำวสอนางอุทธะลา, 2511)

จากตัวอย่าง (2-3) การเคลื่อนที่ (2) แสดงให้เห็นว่า "ตัววันหลง" หลังจากเคลื่อนที่ลงระดับลง แสดงสภาพหลังจากเคลื่อน คือ "ลุ่มห้อย" ลักษณะเสมือน "ตัววันหลง" ถูกตรึงหรือมัดติดกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งไม่ให้เคลื่อนขึ้นมามาก ส่วน (3) การเคลื่อนที่ของ "ตัววันหลง" มีทิศทางลงเฉียงไม่ได้เคลื่อนลงเป็นเส้นตรงจากคำว่า "จ้วยจ้วย"

ตัวอย่าง 1.4 (1-3) แสดงด้วยผังภาพตามผังภาพต้นแบบ

คำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา ปรากฏร่วมกับ ลงกลับ พบคำว่า ตัววัน และพระสุริยา ได้แก่

1.4.4 "กองตัววัน ลงกลับเลี่ยมใต้ ใครเชิญท้าวสู่หอใน"

"รอพระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงกลับจึงเชิญท้าวเข้าสู่หอใน"

(คำวสอนางสัทิน, 2510)

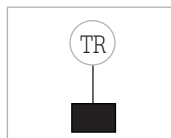
1.4.5 "พระสุริยาลงกลับเลี่ยมห้อย จะดาเสียงแสง ที่อันเป่งป้อยลับลงดอยหลืบจัน"

"พระอาทิตย์เคลื่อนที่ลงกลับเลี่ยมเขารอจวนจะใกล้หมดแสงลงภูเขาหลายชั้น"

(คำวสอนางปะเตียน, 2511)

จากตัวอย่าง (4-5) เมื่อ "ตัววัน" และ "พระสุริยา" เคลื่อนที่ลงจากที่ใดที่หนึ่ง จากบนลงล่าง ลักษณะการเคลื่อนที่ของ (4) เคลื่อนไปสู่ที่หมายซึ่งเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของภูเขาจากคำว่า "เลี่ยม" แล้วจึงเปลี่ยนตำแหน่ง ส่วน (5) การเคลื่อนที่เคลื่อนไปยังที่หมายซึ่งระบุไว้ชัดเจน คือ "ดอย" เมื่อเคลื่อนลงแล้วทำให้สภาพสรรพสิ่งโดยรอบเปลี่ยนแปลงไม่ปรากฏแสงของ "พระสุริยา" จากคำว่า "เสียงแสง"

ตัวอย่าง 1.4 (4-5) แสดงด้วยผังภาพดังนี้

อธิบายผังภาพได้ว่า คือ ตัววัน และพระสุริยา ซึ่งเคลื่อนที่โดยมี แสดงทิศทางการเคลื่อนที่ และ เป็นพื้นที่ที่ตัววันและพระสุริยาเคลื่อนที่ลงแล้วไม่ปรากฏ

1.5

คำบอกเวลา และคำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา	ตกลง
---	------

คำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา ปากฎร่วมกับ ตกลง พบคำว่า ต่ำวัน และ สุริยา ได้แก่

- 1.5.1 "กันยามต่ำวัน ตกลงต่ำได้ เมื่อยักษ์นอนหลับมิด ทียอดสมสาย
พ้อเลาเจียงจิต ก่อนหย่องผายไปใน"
"พระอาทิตย์ตกลงเบื้องล่างทางทิศใต้ ให้ยักษ์นอนหลับให้สนิทก่อน
แล้วค่อยเดินย่องเข้าไปด้านใน"

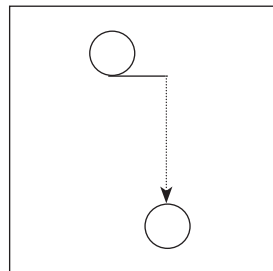
(พญาพรหมเทพ, 2511)

- 1.5.2 "กันสุริยาดกลงต่ำได้ จักหงส์ลงไปแว้ง ปากันทำกิน
จินปลาเข้าน้ำ กินดังหมากเหมี้ยงกิลา"
"หากพระอาทิตย์ตกลงเบื้องล่างทางทิศใต้ ให้ร่อนหงส์ลงแว้งแล้ว
ทำอาหารการกินมีทั้งเนื้อปลา ข้าว น้ำ หมากเหมี้ยงและบุหรี"

(คำขววรรณพรหม, 2513)

จากตัวอย่าง (1-2) การเคลื่อนที่ของ "ต่ำวัน" และ "สุริยา" เคลื่อนจากบนลงล่างผ่านระบบประสาทสัมผัสการรับรู้ด้วยตา โดย (1) และ (2) การเคลื่อนที่ของพระอาทิตย์เคลื่อนจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำมีผลต่อการกระทำผู้มองเห็น คือ "ยอดสมสาย" จากการกระทำที่ว่า "หย่องผายไปใน" และ "วรรณะพรหม" จากการกระทำที่ว่า "จักหงส์" และ "กิน"

ตัวอย่าง 1.5 (1-2) แสดงด้วยผังภาพดังนี้

อธิบายได้ว่า ○ คือ ต่ำวัน และสุริยา ซึ่งเป็นสิ่งเคลื่อนที่ โดยมีเส้นทางและทิศทางเคลื่อนลงอย่างต่อเนื่อง แสดงด้วย ↓

จากตัวอย่างทั้งหมดข้างต้น แสดงให้เห็นว่า เวลาเป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ได้เอง มีความสัมพันธ์ทางความหมายโดยการถ่ายทอดความหมายจากวงความหมายต้นทาง คือ สิ่งเคลื่อนที่ ไปยังวงความหมายปลายทาง คือ เวลา

อภิปรายผล

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ แสดงให้เห็นว่า คนไทยถิ่นเหนือมีมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ในลักษณะเคลื่อนที่ไปจากพื้นที่เดิมทิศทางจากบนไปสู่ล่าง ซึ่งจุดสิ้นสุดของการเคลื่อนที่ ได้แก่ ทิศตะวันตก ขอบฟ้า ภูเขา ป่าไม้ และพุ่มไม้ ทั้งนี้คนไทยถิ่นเหนือรับรู้การเคลื่อนที่นี้ได้จากระบบประสาทสัมผัสทางตา สอดคล้องกับแนวคิดของ Miller and Johnson-Laird (อ้างใน ชัชวดี ศรีลัมพ์, 2538) ที่กล่าวถึงประเภทการเคลื่อนที่ ประเภทที่ 2 มีเนื้อความว่า การเคลื่อนที่ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนด้านหรือเปลี่ยนมุม (Rotation: change of orientation) การเคลื่อนที่นี้ ผู้ที่เคลื่อนที่หรือสิ่งที่เคลื่อนที่ยังอยู่ในสถานที่เดิม แต่จะเปลี่ยนด้านหรือเปลี่ยนมุมไปจากเดิม

นอกจากนี้ การเคลื่อนที่ของเวลาคนไทยถิ่นเหนือมีมุมมองเรื่องการเคลื่อนที่ กล่าวคือ สิ่งเคลื่อนที่ที่เคลื่อนจากที่ไปมักเป็นเวลาค่าโดยเวลาที่เคลื่อนที่เข้ามาใหม่มักจะเป็นเวลากลางคืนเสมอ โดยคำที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับหรือมีความหมายว่า พระอาทิตย์ ลักษณะของการเคลื่อนที่บอกความหมายเสมือนว่าพระอาทิตย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนที่ได้เองตามธรรมชาติเคลื่อนที่อยู่ในกรอบการเคลื่อนที่ประกอบด้วย สิ่งที่เคลื่อนที่ เส้นทาง และที่หมาย สอดคล้องกับ Lakoff (1987) ที่ว่าด้วยเรื่อง motion event-frame การเคลื่อนที่ของพระอาทิตย์สัมพันธ์กับมุมมองประสาทสัมผัสการรับรู้ของผู้มองเห็นการเคลื่อนที่ที่รับรู้และมองเห็นภาพได้ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดหรือเคลื่อนกลับไป

สรุป

อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ "ลง" ในภาษาไทยถิ่นเหนือ แสดงให้เห็นว่า เวลานั้นเคลื่อนที่ได้ โดยความหมายเปรียบที่เกิดขึ้นมาจากการบวนการเชื่อมโยงทางความคิด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางปริชาน เรียกว่า การถ่ายทอดทางความหมาย หรือการถ่ายทอดทางอุปลักษณ์ ทำให้เข้าใจความหมายของเวลาที่เป็นนามธรรมด้วยการเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นรูปธรรม กระบวนการทางปริชานดังกล่าว ยังทำให้เข้าใจได้ว่า คำบอกเวลา ได้แก่ คำ และคำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลา ได้แก่ ตัววัน หลวง ตะวัน สุริแสง สุริยา พระสุริยา สายสุริยา สุริยน และตัววัน ซึ่งจัดเป็นสรรพสิ่งที่เคลื่อนที่เมื่อปรากฏร่วมกับคำแสดงการเคลื่อนที่ "ลง" "ลงมา" "ลงไป" "ลงลับ" "ตกลง" แสดงให้เห็นว่าเวลาเคลื่อนที่ตามทิศทางซึ่ง "ลง" เป็นทิศทางการเคลื่อนที่ในแนวตั้ง (vertical axis) เป็นคำกริยาเคลื่อนที่ที่ขยายความหมายของเวลาและคำที่มีความหมายอุปลักษณ์แสดงเวลาออกไปว่า มีการเคลื่อนที่ลงในลักษณะใด ดังนั้น การศึกษาอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ "ลง" ในภาษาไทยถิ่นเหนือจึงเป็นหลักฐานด้านการศึกษาดูกระบวนการคิดอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นการใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบหรือความหมายอุปลักษณ์ (metaphor) ในภาษาไทยถิ่นเหนือและผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ควรนำผลการวิจัยไปใช้ในการสอนเรื่องอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของสิ่งที่ เป็นนามธรรม เช่น เวลา คำที่เกี่ยวข้องกับเวลา ได้แก่ พระอาทิตย์ นาฬิกา เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนเห็นถึงลักษณะการเคลื่อนที่ของเวลา รวมทั้งระบบความคิดของคนไทยถิ่นเหนือที่มีต่อเวลาจากการเคลื่อนที่ของเวลาตามทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรนำทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน แนวคิดอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ และแนวคิดเรื่องการเคลื่อนที่มาศึกษาเวลาเป็น การเคลื่อนที่ในวรรณกรรมของไทยภาคกลาง รวมทั้งวรรณกรรมไทยถิ่นอีสาน และวรรณกรรมไทยถิ่นใต้ เพื่อให้เห็นว่าเวลาเคลื่อนที่ได้อย่างไร และคนไทยแต่ละถิ่นมีมุมมองความคิดเกี่ยวกับเวลาอย่างไร

กิตติกรรมประกาศ

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยพายัพ ประจำปีการศึกษา 2560 เลขที่สัญญา มพย/2560/04 - 09

รายการอ้างอิง

- คำสอนนางอุทธะลา. (2511). เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- คำสอนป่าตะเพียน. (2511). เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- คำสอนวรรณพรหม. (2513). เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- คำสอนสุวรรณเมกมะหมาชนคำ. (2511). เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- คำสอนอวยรอยชอด. (2511). เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- คนดอย (นามแฝง). (2502). คำจาง 7 หัว 7 ทาง. เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- ชัชวดี ศรีลัมพ์. (2538). การศึกษานิทัศน์ของคำว่าเข้า. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ณัฐวรรณ ชั่งใจ. (2553). พัฒนาการของคำบอกเวลาในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- นวรรณ พันธุเมธา. (2555). คลังคำ. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- น้อย. (2511). คำสอนเรื่องธรรมบัวระวงศ์หังสอำมาตย์. เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- นายไธด์ (นามแฝง). (2511). คำสอนก้าก้าดำ. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2552). อุปลักษณะประสาธลัมผัสในภาษาไทย: การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน. วิทยานิพนธ์ปรัชญา ดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- นิคม พรหมเทพย์. (2534). พระลอคำคร่าว. เชียงใหม่: ม.ป.พ.
- นิโลบล ภูระยา. (2556). การศึกษาคำบอกเวลาในภาษาไทยถิ่นอีสานในพื้นที่ภาคอีสานตอนบน. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ปัญญา (นามแฝง). (2511). คำสอนนกกระจาบ. เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ. (2559). ระบบนิทัศน์ "เวลา" ของผู้พูดภาษาไทยถิ่นเหนือ. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- พญาพรหมเทพ. (2511). คำเจ้าสุวัตรนางบัวคำ. เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- พระเทพวิสุทธิเวที. (2536). คำไปต่างประเทศ. พะเยา: วัดศรีโคมคำ.
- มณี พยอมยงค์. (2529). วัฒนธรรมล้านนาไทย. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- มรินดา บุรุงโรจน์. (2548). อุปลักษณะเชิงนิทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในบทเพลงลูกทุ่งไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- มาลา คำจันทร์ (นามแฝง). (2547). คำว่ารับเสด็จพระเจ้าอนงยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร. เชียงใหม่: สยามโฆษณาและการพิมพ์.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2512). คำสอนสุวรรณหอยสังข์. เชียงใหม่: โรงพิมพ์สงวนการพิมพ์.
- สุกัญญา รุ่งแจ้ง. (2548). อุปลักษณะเชิงนิทัศน์ของการใช้คำว่า "ใจ" ในภาษาไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.

- อรุณ วงศ์รัตน์. (2524). *คำวนิราศเมืองกอก*. เชียงใหม่: ศูนย์หนังสือเชียงใหม่.
- อ้ายไชยเมืองเลน (นามแฝง). (2513). *คำวชอจันตะสา*. เชียงใหม่: ประเทืองวิทยา.
- อรุณ สุวรรณรัตน์. (2535). *คำบอกเวลาในภาษาไทยถิ่นใต้จังหวัดนครศรีธรรมราช*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- อุษา พงษ์ชัยวิบูลย์. (2544). *การศึกษาอุปลักษณ์เรื่องการเมืองในภาษาไทยตามแนววรรณคดีปริธาน*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- Claudi, U & Heine, B. (1986). "On the Metaphorical Base of Grammar." In Werner Abraham (ed.). *Studies in Language*. John Benjamin Publishing Company.
- Evans, V. (2005). *The structure of Time: Language, meaning and temporal cognition*. Amsterdam: John Benjamins.
- Evans, V. & Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Evans, V. (2007). *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University.
- Johnson, M. (1987). *The Body in The Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Mark, T. (1989). *More than Cool Reason, A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, George. (1987). *Women, fire, and dangerous things: What categories reveal about the mind*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. USA. Chicago: The University of Chicago Press.
- Talmy, L. (2000). *Toward a Cognitive Semantics*. Cambridge: Mass MIT Press.
- Ungerer, F. & Schmid, H.J. (1996). *An Introduction to Cognitive Linguistics*. London & New York: Longman.